

SOCIAL SKILLS OF STUDENTS FROM PEDAGOGICAL SPECIALTIES - CONDITIONS AND POSSIBLE SOLUTIONS

Kovachka Yuliana

SWU „Neofit Rilski“ - Blagoevgrad, Bulgaria yuliana_k@swu.bg,

Blaga Dzhorova

SWU „Neofit Rilski“ - Blagoevgrad, Bulgaria blagadzhorova@swu.bg

Abstract: The dynamics of modern education are increasingly highlighting the importance of social processes and the role of the emotional intelligence of professionals for their successful realization. A leading subject in socio-educational reality is the pedagogue who, in the context of the whole-day organization of the educational process, should not only be able to work for a positive social climate but to organize the school social environment as well. The purpose of this publication is to diagnose the state of social skills of students from pedagogical specialties at the Faculty of pedagogy of South-West University "Neofit Rilski". It is assumed that the development of social skills will be established as part of the structure of the social and emotional competence of the students, based on their training, visible in the results in the upper courses. For collecting the data, a standardized toolbox is used - a test by Robert Wood and Harry Tolly, and in particular his fifth module. The study was conducted with students from pedagogical specialties at the university who are preparing the future teachers. The analysis of results draws attention to the specific manifestations of social skills in the students. Possible solutions for creating conditions for the development of the so-called soft skills of students are suggested to meet the challenges of modern times.

Keywords: emotional intelligence, social skills, future teachers

СОЦИАЛНИТЕ УМЕНИЯ ПРИ СТУДЕНТИ ОТ ПЕДАГОГИЧЕСКИТЕ СПЕЦИАЛНОСТИ - СЪСТОЯНИЕ И ВЪЗМОЖНИ РЕШЕНИЯ

Юлиана Ковачка

ЮЗУ „Неофит Рилски“ - Благоевград, Република България yuliana_k@swu.bg,

Блага Джорова

ЮЗУ „Неофит Рилски“ - Благоевград, Република България blagadzhorova@swu.bg

Резюме: В динамиката на съвременното образование все повече изпъква значимостта на социалните процеси и ролята на емоционалната интелигентност на специалистите за тяхната успешна професионална реализация. Водещ субект в социообразователната реалност е педагогът, който в контекста на целодневната организация на образователния процес и не само трябва да бъде способен да работи за положителен социален климат и организиране на училищната социална среда. Целта на настоящата публикация е да диагностицира състоянието на социалните умения при студенти от педагогическите специалности във Факултета по педагогика на Югозападен университет „Неофит Рилски“. Допуска се, че ще се установи развитие на социалните умения, като част от структурата на социално-емоционалната компетентност на студентите, въз основа на проведеното с тях обучение, видимо в резултатите в горните курсове. За събиране на данните е използван стандартизиран инструментариум – тест на Робърт Ууд и Хари Толи и по-конкретно неговия пети модул. Проучването е проведено със студенти от педагогически специалности в университета, които подготвят бъдещи учители. Анализът на резултатите насочва вниманието към специфичните проявления на социалните умения при студентите. Предложени са и възможни решения за създаване на условия за развитие на т.н. меки умения на студентите за да отговорят на предизвикателствата на новото време.

Ключови думи: емоционална интелигентност, социални умения, бъдещи учители

ВЪВЕДЕНИЕ

В съвременното общество водещи критерии за оценка на качеството на висшето образование са: постиженията на обучаемите, тяхната удовлетвореност и мотивация за професионална реализация, които са в резултат от взаимодействието на двете страни в образователния процес в университета – преподавателят и студентите. Наред с тях като значими започват да се извеждат критерии свързани с връзката между теория и практика и възможностите за успешна реализация на пазара на труда. За да се осигури тази приемственост в сферата на образованието се правят проучвания и анализират данни както на национално (Национална стратегия за развитие на педагогическите кадри 2014-2016), така и на

регионално равнища (Екип на РИО-Благоевград, 2014: 53) относно потребностите на работодателите и ценените от тях умения у бъдещите учители, които в своята педагогическа практика наред с обучението трябва да са подготвени за работа в социообразователната среда. Сред маркираните проблемни области в цитирания доклад относно подготовката за учителската професия в регионален план, а и не само са: справяне с агресията сред подрастващите, работа с деца със специални образователни потребности, овладяване на многопосочни методики за оценяване постиженията на обучаемите, създаване на допълнителни условия за работа с надарени деца, обучение в ефективни средства за формиране на положителна мотивация за учене и други. Готовността за активно участие на родителите в социалния живот на училището, насърчаване на социално желано поведение на учениците по отношение на дисциплина са част от областите, които изискват всеки педагог да е развил у себе си т.н. „меки“ умения (soft skills). При проведено през 2011 година проучване сред дипломирани студенти от Югозападен университет „Неофит Рилски“ се установява, че съществува корелация между личностните качества на индивида и неговото професионално развитие. Получените резултати (Джорова, 2011:62) са основание за приемане на необходимостта образователният процес, едновременно с широкопрофилната и специализираната теоретична и практическа подготовка на студентите, да бъде насочен и към усвояване на т. нар. *гъвкави умения*. Тези гъвкави умения ще повишат професионалните умения, придобити на базата на получените теоретични знания и ще съдействат за формиране на гъвкави личности, бързо приспособяващи се към динамичните промени, характерни за съвременните условия на пазара на труда. Направеното проучване очертава „стълбовете“ за успешната професионална реализация и анализира социални фактори влияещи върху кариерното развитие на завършилите висше образование. Един от факторите са именно личностните качества, като организираност, самостоятелност, инициативност, изпълнителност, последователност, амбициозност, екипност и др., които все повече се ценят от работодателите. Всеки работодател би желал за него да работи човек, който умее да организира дейността си, да взема решения, добре да комуникира с околните, да проявява самоинициатива в полза на компанията, за която работи, да изработва краткосрочни и дългосрочни планове и стратегии и т.н. В желанието си да отговорят на посоченото преподавателите във висшите училища все повече използват интерактивните методи на обучение, чрез които могат да се развиват и обогатяват тези и други умения и компетенции. Нещо повече липсата на гъвкави умения и недобре развитите социални умения е възможно да доведат до отлъчване от колектива и социална изолация на индивида, което се отразява и върху ефективността в работата (Shapiro, 1998).

В педагогическата теория съществуват редица тези, които приемат, че социалността и развитието на социалните умения се поставя в периода на ранното детство (Колева, 2008). Разбира се това са процеси, които зависят както от преднамерените и непреднамерени взаимодействия на индивида в социалното пространство, от възпитателните и образователни практики в семейството и в институциите, така и от неговите личностни особености и акцентуации на характера. Както децата, така и студентите „се учат да се грижат за другите, като действат, а не само като говорят. Обществените задължения ги приучват на много социални умения“, а университетските преподаватели трябва да бъдат еталона и примера (Shapiro, 1998).

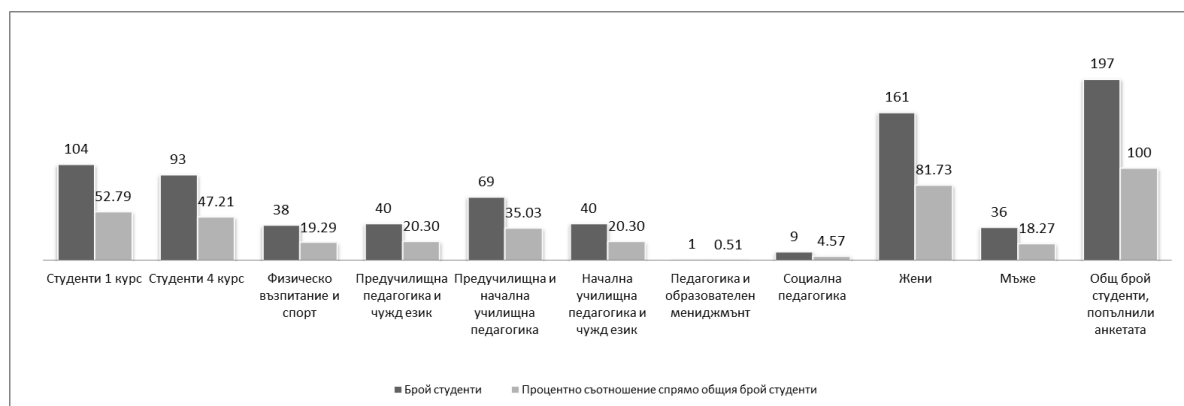
Като цяло се разширява разбирането за университета, от досега приеман като място, в което се получават знания - към общност на ценности, интереси и взаимна подкрепа чрез референции на добре подготвени специалисти и привличане на професионалисти от практиката. В този контекст е и разбирането за учебния план като основен инструмент, който не е държавен документ, издаден от държавен орган, а от академична, автономна институция и изразява нейното социално мислене и отговорност към обществото (Попкочев, 2014: 43). Същевременно се изтъкват и сериозни предизвикателства при подготовката на педагогическите специалисти, които очакват своето осмисляне (Бижков, 2017: 6 по Попкочев, 2014). Бъдещите учители трябва да могат: да работят в условията на динамична социална, информационна и комуникационна среда; да съчетават нови научни достижения с успешни иновативни практики, които запазват добрите такива от традициите; да са адаптивни към изискванията на пазара, но и да съхранят хуманния и развиващ характер на образованието и образователната система, връзката с основополагащи цивилизационни ценности. Включването в дейности, при които студентите могат „да проявяват загриженост, зачитане и чувство на отговорност за благополучието и правата на другите и да изразяват тази загриженост с чувства на внимание, доброжелателност, любезност и милост“, както и „да изпитват и негативни емоционални реакции като срам, вина, оскърбление, страх и презрение към нарушаването на моралните ценности“ (Shapiro, 1998), да проявят съпричастно отношение към деца с различен социален статус или образователни потребности и трудности, да разберат идеята и смисъла на дарителството в образованието (Илиева-Тричкова, 2017; Михайловска, 2017) са възможни чрез разнообразието от извънаудиторни дейности и чрез търсенето на нови форми и технологии за тяхната организация (Ковачка, 2017: 244).

ЦЕЛ, МЕТОД И ХИПОТЕЗА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Целта на настоящата публикация е да диагностицира състоянието на социалните умения при студенти от педагогическите специалности във Факултета по педагогика на Югозападен университет „Неофит Рилски“.

Допуска се, че ще се установи развитие на социалните умения, като част от структурата на социално-емоционалната компетентност на студентите, въз основа на проведеното с тях обучение, видимо в резултатите в горните курсове. За събиране на данните е използван стандартизиран инструментариум – тест на Робърт Ууд и Хари Толи и по-конкретно неговия пети модул „Социални умения“ в три основни аспекта: развитие и поддържане на междуличностни взаимоотношения; общуване с другите хора и опитът от работа с другите хора (Ууд, Толи, 2007:144).

Проучването е проведено със студенти от педагогически специалности в университета, в които се подготвят бъдещи учители. Анализират се данни от проведено изследване сред 197 студенти от

специалностите „Начална училищна педагогика с чужд език“ (НУПЧЕ), „Предучилищна и начална училищна педагогика“ (ПНУП), „Предучилищна педагогика с чужд език“ (ППЧЕ), „Социална педагогика“ (СП), „Педагогика и образователен мениджмънт“ (ПОМ), „Физическо възпитание и спорт“ (ФВС). Разпределението по пол е както следва: 161 жени и 37 мъже (диаграма № 1). Поради малкия брой участвали в проучването студенти от специалностите СП и ПОМ резултатите им не подлежат на анализ. В сравнителен план са коментирани и данни от изследване, проведено с тестът на Робърт Ууд и Хари Толи сред 137 педагогически специалисти, от които 120 жени и 17 мъже.

Диаграма № 1

КОНТИНГЕНТ НА ИЗСЛЕДВАНЕ РЕЗУЛТАТИ

Обучението на студентите в педагогическите специалности към Факултет по педагогика на ЮЗУ „Неофит Рилски“ се осъществява по идентичен учебен план за първи и втори курс. Това предполага, че доколкото развитието на социалните умения се предпоставя от учебното съдържание, вложено в отделните учебни дисциплини, то няма да се наблюдават значими различия в равнищата на тези умения в отделните специалности. Същевременно през първите две години подготовката на бъдещите учители е насочена към задълбочено ориентиране в теоретични изследвания в различни области и тяхното първоначално интерпретиране в практиката. През третата и четвъртата година от обучението се повишава активността на студентите чрез повече педагогически дейности и различни инициативи в образователните институции, при които се разрешават различни образователни задачи и се реализират разнородни взаимодействия. Това предполага, че с приближаването към дипломирането обучаемите повишават и социалните си умения.

Отчита се и фактът, че коментираните умения следва донякъде да се влияят от стила на преподаване и избора на форми и методи на обучение от страна на преподавателя. Обучението на новопостъпилите студенти практически се реализира от едни и същи преподаватели във всички специалности във факултета и следователно влиянието на тези променливи е ограничено.

Погледът върху получените данни (таблица № 1) при първокурсниците показва, че в началото на процеса на обучение студентите във Факултета по педагогика са със сходно ниво на социалните си умения. При високото ниво на социалните умения специалностите се разпределят по двойки на основа получените резултати – първите две специалности са НУПЧЕ и ПУПЧЕ, а другите две са ПНУП и ФВС. Установената разлика от приблизително 10% не свидетелства за наличие на значителни различия по отношение на изследваните умения и позволява обобщението за наличието на „равен старт“ за

студентите. Резултатите отразяващи процента на студенти със средно и ниско ниво на социалните умения също са близки за различните специалности между 23% и 28% съответно 11% и 19%. Впечатление прави големият процент на студентите с установено високо ниво на социални умения и същевременно наличието на студенти, които във възрастта на съзряване, самоконтрол, самооценка и вече направен избор за бъдещо кариерно развитие в сферата на образованието са с регистрирано средно и ниско ниво на социални умения.

Таблица № 1

Ниво на социалните умения на студенти от Факултета по педагогика по курсове и специалности

Специалност	Високо ниво	Ниско ниво	Средно ниво
НУПЧЕ - 1 Курс	65,28%	11,11%	23,61%
НУПЧЕ - 4 Курс	60,12%	13,69%	26,19%
ПНУП - 1 Курс	55,68%	18,18%	26,14%
ПНУП - 4 Курс	55,33%	10,00%	34,67%
ПУПЧЕ - 1 Курс	65,69%	18,63%	27,45%
ПУПЧЕ - 4 Курс	54,35%	18,84%	26,81%
ФВС - 1 Курс	55,56%	19,05%	25,40%
ФВС - 4 Курс	60,78%	10,78%	28,43%

Очакването, че в последния курс на обучение равнището на социалните умения ще се повиши се отхвърля, по отношение на студентите с високо ниво на социални умения, т.к. количествените резултати свидетелстват за липса на очакваната положителна градация – само при групата студенти с високо ниво на социални умения от специалност ФВС се наблюдава повишаване на изследваните умения. Същевременно по отношение на студентите с ниско и средно ниво на социални умения се регистрира макар и в ниска степен положителна промяна - при процентът на студентите със средно ниво от специалност НУПЧЕ, при студентите със средно и ниско ниво на социални умения от специалностите ПНУП и ФВС – процентът на студенти с незадоволителни или ниски социални умения намалява, а със средно ниво се увеличава.

Липсата на трайни сходства в данните по отделните специалности показва, че диагностицираното равнище на социални умения не е повлияно от формалното структуриране на учебния процес в университета. Донякъде това е мислимо по отношение формите на обучение в специалност ФВС, където през първата и втората година се организират летни и зимни учебни курсове, които се провеждат извън университета и чрез които се създават благоприятни условия за развитие на социални умения.

В сравнителен план данните получени при педагогическите специалисти с опит от работата в сферата на образованието показват (таблица № 2), че социалните умения се развиват в процеса на работа, но и намаляват с натрупване на трудов стаж.

Таблица № 2

Количествени резултати от проучване сред реализирани педагогически специалисти

Длъжност	Високо ниво	Ниско ниво	Средно ниво
Главен учител	66,67%	0,00%	33,33%
Детски учител	61,11%	5,56%	33,33%
Директор	83,33%	0,00%	16,67%
Логопед	83,33%	0,00%	16,67%
Начален учител	47,62%	11,90%	40,48%
Педагогически съветник	91,67%	0,00%	8,33%
Старши учител	61,34%	10,65%	28,01%
Учител	63,83%	10,99%	24,82%

ДИСКУСИЯ ВЪРХУ РЕЗУЛТАТИТЕ И ИЗВОДИ

Посочените резултати провокират няколко въпроса и разсъждения върху отговорите или възможните решения:

1. При приема на студенти в педагогическите специалности трябва ли да има диагностика на равнището на социалните умения на кандидат-студентите?

Проведеното проучване показва, че голяма част от студентите – бъдещи учители имат „социалния“ потенциал за работа с деца. Това са млади хора, които умеят да работят в екип, да оказват подкрепа на близки и колеги, да участват в обсъждания, да изразяват мнение, да анализират ситуацията и т.н. и именно тези свои умения ще приложат както при взаимодействието си с децата, т.е. ще бъдат техен

образец, така и в цялостната си педагогическата дейност – взаимодействие с колеги, родители, ръководители на институцията и др. Част от студентите са с по-ограничен ресурс по отношение реакциите и поведението в социалното пространство, което неминуемо ще се отрази в стила на работа по време на подготовката за учителската професия и в последствие при нейното упражняване в реалната работна среда. На фона на тези констатации все по-често се наблюдава ново явление сред студентите – отказът им да бъдат групови отговорници или много голяма динамика при лицата, които поемат да изпълняват тези функции или възниква противоречие между зададените (формални) задължения и приетите (неформални) задължения. Това насочва вниманието към приложната страна на техните социални умения и компетенции за работа в екип и сътрудничество.

2. Структурирането на учебната заетост създава ли предпоставки за развитие на необходимите за професионалната реализация гъвкави умения?

За развитие на гъвкавите умения и повишаването на социалните умения при студентите е от съществено значение структурирането на извънаудиторните дейности, в които се включват обучаваните. Това са дейности, които предлагат различна емоция, усещане и удовлетвореност от заниманията в аудиторните. Чрез извънаудиторните дейности студентите имат възможност да инициират различни активности с деца и ученици извън институциите – в природната и социална среда. На фона на положителните емоции сред природата и в процеса на непринудени взаимодействия и контакти се създават условия за различен тип общуване с колегите-студенти, с преподаватели и деца. Примери за други дейности и инициативи са: благотворителни инициативи - концерти, базари, събиране на капачки, дрехи и т.н. в полза на социална кауза и т.н.; участие на студенти в спектакли и тържества в образователни институции посветени на различни празници – изработване на декор, герои в постановки, водещи; организиране и участие в спортни празници с ученици и др. За голяма част от студентите включването в подобни дейности не предполага затруднения и го правят напълно естествено и непринудено, но има и такива, които срещат сериозни предизвикателства – договаряне и съобразяване с другите, уточняване на детайли и партниране, разпределяне на дейности и работа по план, изпълнение на задачи в срок без възможности за отлагане, изява на лични качества - творчество, артистизъм, организираност.

3. Кой е периодът от развитието на човека през който приоритетно следва да се насочи възпитателно-образователния процес към повишаване на социалните умения?

Големият процент на студентите с високо ниво на социални умения още в първи курс свидетелства, че при голяма част от обучаваните в педагогическите специалности социалните умения са се развивали благоприятно по време на образователните етапи, предхождащи висшето образование. По отношение на тези студенти, при които социалните умения са развити на по-ниско ниво висшето образование има възможност да изпълнява компенсаторна функция и да ги постави в ролята на участници, а не в ролята на наблюдатели на случващото се в образователния процес.

Същевременно е важно да се отбележи взаимозависимостта между социалните умения и другите компоненти на емоционалната интелигентност защото човек може да притежава добре развити социални умения, но способността да ги приложи на практика се реализира чрез различни поведенчески модели. Именно тук е ролята на обучението като необходимо условие и предпоставка за тяхното усвояване.

В критичен план по отношение на изследването следва да отбележим това, че по-конкретни резултати биха се получили в случай, че проучването се проведе в първи и четвърти курс с едни и същи респонденти. По този начин ще се ограничи влиянието на други фактори, които действат върху развитието на социалните умения. Провеждането на паралелно изследване по проблема би позволило натрупване на коректни данни при отчитане на фактора индивидуалност - личните особености, характеристики и темпове на развитие на личността.

Като обобщение от получените данни може да се изведе необходимостта за реструктуриране на учебните планове и учебните програми в педагогическите специалности, въвеждане на нови форми на обучение, осмисляне на извънаудиторната заетост на студентите и създаване на академична социална среда, подкрепяща развитието на социалните умения в частност и емоционалната интелигентност в нейния глобален формат.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Джорова, Б. (2011). Професионалната реализация на кадри на Югозападния университет „Неофит Рилски”. В: Университет – кариера – университет, УИ: „Неофит Рилски”, Благоевград, стр. 15 – 68.
- [2] Екип на РИО-Благоевград, партньори по проекта (2014). Анализ на резултатите от проведеното изследване относно подготовката на квалифицирани педагогически специалисти съобразно нуждите на пазара на труда в детските градини и училищата на територията на област Благоевград, В: сборник статии от Национална научно-практическа конференция „Професионално-

- педагогическата подготовка в контекста на образователните реалности и тенденции, ISBN 978-619-160-429-6, Авангард Прима, София, с.53
- [3] Илиева-Тричкова, П. (2017). Дарителството като активност в полза на Другия: анализ на нагласите към дарителство за образование в България. В: Дар и култура на дарителство за образование: теории, институции, личности. Съставители: Пепка Бояджиева, Росица Стоянова. И: Изток-Запад. София.
- [4] Ковачка, Ю. (2017). Социалнопедагогически измерения на приложението на електронни форми на обучение в извънаудиторната заетост на студентите. В: INTERNATIONAL JOURNAL SCIENTIFIC PAPERS VOL 17.1, с. 133
- [5] Колева, М. (2013). Възпитанието на детето: хармония на индивидуалност и социалност. Социално-педагогически ракурс. УИ: Неофит Рилски. Благоевград.
- [6] Михайловска, Е. (2017). Дарителство и енергия на любовта? По следите на няколко недотам популярни и даже забравени днес идеи. В: Дар и култура на дарителство за образование: теории, институции, личности. Съставители: Пепка Бояджиева, Росица Стоянова. И: Изток-Запад. София.
- [7] Национална стратегия за развитие на педагогическите кадри 2014-2016
- [8] Попкочев, Т. (2014). Учебните планове в ПН 1.2. Педагогика или трудни уроци в един проект, В: сборник статии от Национална научно-практическа конференция „Професионално-педагогическата подготовка в контекста на образователните реалности и тенденции, ISBN 978-619-160-429-6, Авангард Прима, София, с.53
- [9] Ууд, Р., Толи, Х. (2007). Професионални тестове за емоционалната интелигентност
- [10] Shapiro, Lawrence E., (1998). How to Raise a Child with a High EQ: A Parents' Guide to Emotional Intelligence.